

BEHİCE BORAN VE TÜRKİYE'YE ÖZGÜ SOSYALİZM

11 Eylül 2025

Yıldırım Koç

Behice Boran (1910-1987), Türkiye sosyalist hareketi içinde en saygın kişilerden biriydi. Tüm yaşamı boyunca sınıfsız ve sömürsüz bir dünya için, büyük fedakarlıklara katlanarak, mücadele etti. 1942 yılında Türkiye Komünist Partisi'ne üye oldu (Gökhan Atılğan, *Behice Boran, Öğretim Üyesi, Siyasetçi, Kuramcı*, Yordam Kitap, İstanbul, 2007;528). Atilla Aşut, 1970'lerin ikinci yarısında Behice Boran'ın TKP üyeliğini sürdürdüğüne ilişkin bir görüşmeyi anlatmaktaydı: "Yurtdışından Türkiye'ye dönerken Bilen yoldaş, S.Aren ve B.Boran'la görüşmemi istedi. (...) 'Yoldaş, dedim, Behice Boran hâlâ TKP üyesi mi?' 'Parti'den istifa etmediğine göre üyesidir' dedi." (Naciye Babalık, *Türkiye Komünist Partisi'nin Sönümlenmesi*, İmge Yay., Ankara, 2005;116).

Behice Boran, 1962 yılından itibaren Türkiye İşçi Partisi içinde yöneticilik yaptı ve 20-21 Ağustos 1968 günleri Çekoslovakya'nın Varşova Paktı ülkeleri tarafından işgal edilmesinden sonra Mehmet Ali Aybar'dan farklı bir çizgi izledi. Ancak 1968 yılı sonlarına kadar "Türkiye'ye özgü sosyalizm" konusunda önemli görüşler açıkladı.

Behice Boran, TİP'in İstanbul'da 1967 yılı Aralık ayında düzenlediği salon toplantısında yaptığı konuşmada bu görüşlerini şöyle açıklıyordu:

Biz Türkiye sosyalistleriyiz. Yani Türkiye İşçi Partisi'ndeniz. İnsanlığın bu ortak kültür mirasından faydalanarak, sosyalizmin genel prensipleriyle, gelişme kanunları içinde Türkiye'ye özgü sosyalist yolu çizecek kapasitede, yetenekte, güçte olduğumuza inanıyoruz. Bunun aksini düşünenler, veya aksini düşünür gibi hareket edenler, daima dışarıda neler yazılıyor, neler yapılıyor, onlara bakarak hüküm verenler, aslında bir aşağılık kompleksi içinde olanlardır. (TİP Haberleri, Sayı 2, Aralık 1967)

Behice Boran, 1968 yılı Mayıs ayında, Çekoslovakya'nın işgalinden önce yayımladığı *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları* kitabında da "Türkiye'ye özgü sosyalizm" konusuna değindi ve "Türk sosyalist hareketi"nin bağımsızlığı konusuna vurgu yaptı:

*Bugün TİP, hem emekçi sınıfların siyasi bir güç halinde örgütlenmesi hareketini, hem de Türkiye'ye özgü sosyalizmin fikirler çerçevesini -teorisini ve ideolojisini- temsil ediyor. Sosyalizmde fikir ve eylemin birleşmesi, bir arada yürütülüp geliştirilmesi kaçınılmazdır. (Behice Boran, *Türkiye ve Sosyalizm Sorunları*, Gün Yay., İstanbul, Mayıs 1968;60)*

Ancak 1961 Anayasasının getirdiği ortamla Türkiye'de sosyalizm bir fikir akımı ve politik hareket olarak güçlü bir şekilde ortaya çıkmış ve hızlı bir gelişme kaydetmiştir. Bugün her iki yönü ile TİP'te ifadesini bulan Türk sosyalist hareketi bir yandan egemen sınıflara ve onların politik iktidarına, partilerine, öbür örgütlerine, ideolojisine karşı, öte yandan da Türk sosyalist hareketini eski fikir ve davranış alışkanlıklarından kurtarmak, Türkiye'ye özgü sosyalist rotayı çizmek ve Türk sosyalist hareketini yüzde yüz bağımsız, yabancı etkilerden uzak, Türk toplumunun yapısı, çelişkileri, tarihsel gelişme doğrultusu ile bağdaşmış bir hareket olarak raya oturtmak mücadelesini vermektedir. Her yerde ve her zaman sosyalist hareket hem kendi dışındaki güçlere karşı, hem de kendi içinde mücadeleler vererek gelişmiştir. Türk sosyalist hareketi bu genel kaideye bir istisna değildir. Ne var ki, iç mücadelelerin hareketin bütünlüğünü, dayanışmayı bozmaması, zayıflatmaması, her mücadele aşamasından işçi sınıfı partisinin daha güçlenmiş, daha bütünleşmiş çıkması gerekir. Türkiye İşçi Partisi bu konuda da titiz ve dikkatlidir.

Türkiye'ye özgü sosyalist yolun tespiti ve savunulması görevini de azimle ve keskin bir açıklıkla yapmaktadır. (Boran,1968;77-78)

Türk sosyalist hareketi, Türk devletinin bağımsızlığı kadar Türk sosyalist hareketinin bağımsızlığı konusunda da son derece titiz ve dikkatlidir. Sosyalizm yüz yılı aşkın bir zamandır birikmiş tüm literatürü, teorisi ile ve çeşitli ülkelerde yapılan uygulamalardan edinilen tecrübesiyle insanlığın ortak kültür mirasıdır. Bu ortak kültür mirasının bugünkü dünya şartları ve her toplumun kendi iç şartları açısından nasıl değerlendirilmesi, ne gibi sonuçlar çıkarılması ve ne gibi bir politika izlenmesi gerektiği konusunda hükümlere varmak, direktifler vermek yetkisi kimsenin tekelinde değildir. Her ülkenin sosyalistleri, işçi ve emekçi sınıfları partileri bu ortak kültür mirasından yararlanarak kendi ülkeleri için sosyalizme gidecek yolu tespit etmek durumundadırlar. Bir ülkenin sosyalistleri, işçi sınıfı partisi bunu yapabilecek kabiliyette değillerse, onlar adına bunu başka hiç bir kimse yapamaz, dışardan direktiflerle hiç bir ülkenin işçi ve emekçi sınıfları hareketi yönetilemez. Türk sosyalist hareketinin biricik politik örgütü TİP bugün, genel sosyalist teori ve dünyadaki uygulamalardan edinilen tecrübeler ışığında Türkiye'nin şartlarına özgü sosyalizm yolunu tespit etme, Türkiye'nin durumunu sosyalist açıdan değerlendirme, ve ülkenin işçi ve emekçi sınıflarını bu yönde örgütleme ve bilinçlendirme işini başaracak yetenekte olduğunu göstermiştir. (Boran,1968;133-134)

Türk sosyalist hareketinin bağımsızlığı tezi, bu hareketin milletlerarası oluşumlara, ilişkilere kayıtsız olması, kendi içine kapanması demek değildir elbet. Dünyada hiç bir toplum tecrit edilmiş, kendine yeter durumda olmadığına göre, hiç bir toplumdaki hiç bir politik-sosyal hareket dünyada olup bitenlere ilgisiz kalamaz. Milletlerarası kapitalizm ve aralarındaki çelişki ve rekabete rağmen temel çıkarları söz konusu olduğu zaman birleşen ve bilinçli milletlerarası bütünleşme hareketlerine giren burjuvazi karşısında dünya işçi ve emekçi sınıflarının ve onların ekonomik ve politik örgütlerinin, emperyalizmin pençesinden kurtulma çabaları içindeki az gelişmiş ülkelerin de bir dayanışma ve güçbirliği cephesini, hareketini gerçekleştirmeye çalışmaları tabiidir. Yalnız bağımsızlık ve eşitlik ilkeleri sözde, kağıt üzerinde yazıda kalmamalı, pratikte mutlak uygulanmalıdır. Her ülkenin işçi ve emekçi sınıflar hareketinin, sosyalist hareketinin, kendi halkının, ülkesinin sorunlarını ön plana alacağı, toplumlar arasında fark ve çelişkilerin sosyalist düzeyde de var olduğu, bunların küçümsenemeyeceği, uzun vadeli milletlerarası ortak sınıf çıkarları ve amaçları ağır basar gerekçesiyle her ülkenin, özellikle az gelişmiş ülkelerin, sorunlarının önce milli açıdan bir çözüme kavuşturulması gereğinden fedakârlık edilemeyeceği kabul edilmelidir. (Boran,1968;134)

İşçi ve emekçi sınıfları hareketlerinin kendi ülkelerindeki amaç ve hedeflerinin, milli ekonomilerinin kalkınıp güçlenmesinin ön plana alınışı ve milletlerarası ilişkilerde mutlak eşitlik ve bağımsızlık ilkelerinin uygulanması, son kararın her ülkenin kendisine bırakılması tezi "burjuva milliyetçiliği" olarak nitelendirilmemelidir. Bu zorunluk, yukarda açıklamaya çalıştığımız gibi, millet topluluklarının temel birimler olması objektif gereğinden doğmaktadır. İşçi sınıfı hareketinin, sosyalizmin, milletlerarası düzeyde güçlenmesi, işçi ve emekçi sınıflar hareketinin her ülkede güçlenmesine, kendi ülkesinde politik iktidarı almasına, hiç değilse ülkesinin politik hayatında ağırlığını duyurmasına bağlıdır; bunun gerçekleşebilmesi için de işçi ve emekçi sınıflar hareketinin kendi ülkesinin organik bir parçası olarak gelişmesi ve ülkenin temel sorunlarına geçerli çözüm yolları getirmesi zorunludur. Hiç bir uzun vadeli çıkar, uzun vadeli politika gerekçesi bu durumu değiştirmez. (Boran,1968;134-135)

Behice Boran, 1976 yılında, "1961-1971 Türkiye İşçi Partisi" başlıklı yazısında, bu konuda Mehmet Ali Aybar'dan nasıl farklı düşündüğünü şöyle ifade etti:

1968 başlarından itibaren Türkiye İşçi Partisinde yeni bir huzursuzluk belirdi. Bir yandan tabanda bir hoşnutsuzluk birikiyordu (ki biz yöneticiler bunu sonradan öğrendik), öte yandan üst kademe organda "bir şeyler" oluyor, Genel Merkez eski mücadeleciliğini yitiren, pasif bir çizgiye

giriyordu. Nihayet 1968'de sosyalizmden sapmanın açık belirtileri ortaya çıktı. Bu sapma başlıca iki noktada toplanıyordu: 1) Türkiye Sosyalizmi'nin dünyada ilk ve tek, sui generis (nevi şahsına münhasır) bir sosyalizm olacağı iddiasıydı. Bu sosyalist uygulamaların "muhtevada sosyalist, şekilde milli" formülü ile ifade edilen niteliğinde, yerel ve ulusal özelliklerin aşırı derecede abartılarak, sosyalizmin tek ve evrensel bir sistem olma temel niteliği özünden boşaltılıp boş bir söz olarak, sadece lafta tekrarlanır hale getiriliyordu. (Çark Başak, Sayı 11, 16 Temmuz 1976;5)

Behice Boran, yurtdışında Uğur Mumcu ile yaptığı görüşmede, "Türkiye'ye özgü sosyalizm" konusundaki tartışmaları şöyle anlatıyordu:

Aynı yıl Aybar ilçe toplantılarında "güler yüzlü sosyalizm"den söz etmeye koyuldu. Üyelerden tepki gelmeye başladı. Parti temel belgelerinde, yayınlarında böyle bir deyim, sosyalizmin "güler yüzlü olanı / olmayanı" diye bir ayırım yoktu. Konu GYK'de ele alınarak tartışıldı, ama ilçe kongrelerine katılma gereğiyle nisap düştüğü için bir sonuca bağlanamadı. Buna rağmen Aybar, deymi kullanmaya ve sosyalizm konusunu bu açıdan işlemeye devam etti. Partinin "Türkiye'ye özgü bir sosyalizm" diye bir anlayışı da yoktu ve böyle bir deyim hiç kullanılmış değildi. Merkez yürütme Kuruluna verdiğimiz beşli önergede 2. Büyük Kongre kararlarında partinin sosyalizm anlayışının tanımlamasının yapılmış olduğu belirtilerek, genel başkanın parti belgeleri dışına çıkan beyanlarının partiyi bağlamayacağı ifade edilmişti. (Uğur Mumcu, Bir Uzun Yürüyüş, um:ag yay., Ankara, 1996;50)

Şimdi Türkiye'ye özgü, falanca, filanca ülkeye özgü sosyalizm diye yeni bir sosyalizm kategorisi yaratmaya kalkmayı ben tümüyle yanlış buluyorum. Gerçekleştirilmiş ve gerçekleştirilecek olan bütün somut sosyalist sistemlerin ulusal, tarihsel koşullarından doğan özellikleri, özgün yanları vardır ve olacaktır. (Mumcu,1996;83-84)

Ama bu özgünlük mutlak değildir. Zaten her ülkenin sosyalist sisteminin özgün olacağını vurguluyor, ama yine de bütün bu özgün sistemlerden sosyalizm olarak söz ediyorsanız, demek ki, bu özgün sistemlerin hepsine sosyalizm niteliğini veren, ortak özdeş, yani özgünlüğü aşan evrensel tarafları var onların. Bu ortak özdeş öğeleri yalnızca üretim araçlarının mülkiyetinin devletleştirilmiş, sosyalleştirilmiş olmasına, sömürünün ortadan kalkmasına indirgeyemezsiniz.

Henüz iktidara gelmemiş işçi sınıfı partileri kapitalizmden sosyalizme geçmeyi hedef alan partiler, gerek iktidara doğru ilerleyebilmek, gerekse iktidar alındığında sosyalizmin kuruluşuna geçebilmek ve bunu başarabilmek için kendi ülkelerinin tarihsel gelişme durumlarını, güncel somut koşullarını, özelliklerini, sınıflar arası güçler dengesini, kitlelerin maddi ve öznel durumlarını dikkate almak, politikalarını ona göre saptayıp uygulamaya geçirmek durumundadırlar. Böyle davranmamak, ayakları yere basmayan başarısızlığa mahkum bir politika olur.

Ama bu özgünlüğü mutlaklaştırarak sosyalizmin bilimselliğini, evrensel ilkelerini, doğrularını, örneğin toplumların nesnel gelişme yasalarını ret ve göz ardı eden ve özgünlük peşinde koşan bir politika ve pratikle de bir yere varılmaz. Sonuçta ya tam başarısızlığa uğranılır ya ne derece sosyalist olduğu kuşkuyla bir taslak ortaya çıkar ya da nesnel olarak kapitalizm ile şu veya bu ölçüde uzlaşmaya gidilir, sosyal demokraside olduğu gibi. Dördüncü bir olasılık da maceracı yönlerle savrulur. (Mumcu,1996;84)

Behice Boran, bu görüşmede, ütöpik sosyalizmin bugünkü muadilinin "kendine özgü sosyalizm" olduğunu söyledi. Uğur Mumcu'nun, bu görüşlerin 1968 yılında yayımlanan kitaptaki görüşlerle çelişki içinde olup olmadığı konusundaki sorusuna da şöyle yanıt verdi:

Hiçbir çelişki yok. Şimdi bu konuşmamızda da özgünlük konusu üzerinde durdum, ama tek taraflı ele alarak ve mutlaklaştırarak değil. Özgünlüğün ve evrenselliğin birbirine zıt olmakla beraber birbirlerini tamamlayan, birbiri içine geçmiş bir bütün oluşturdukları tezini

benimseyerek. Kitapta da özgünlük sorunu böyle ele alınmıştır. Birinci baskıya yazdığım, ikinci baskıya da yazdığım önsözde sosyalizmin, ne kadar mahalli özellikler gösterirse gösterebilir, temel ilkeleri, genel teorisi ve metoduyla bir bütün oluşturduğu belirtilir.

Daha sonraki bir bölümde de TİP'in sosyalist bir hareket ve örgüt olduğu anlatılırken, başka kıstasların yanı sıra bir de TİP'in bilimsel sosyalizmin koyduğu esaslara dayandığı için sosyalist bir parti olduğu vurgulanır. Tek tek cümleler üzerinde durulmaz da kitabın bütünü okunur ve dikkat ile ele alınırsa, bu söylediklerimizin doğruluğunun başka belirtilerine de rastlanır.

Kitapta özgünlük üzerinde belli bir ağırlıkla durulmuşsa, kitabın yazılış maksadındandır. Ele alınan konu genellikle bilimsel sosyalizm değil, Türkiye açısından sosyalizm veya sosyalizm açısından Türkiye. Önsözde bu noktaya da değiniliyor. Bunun için de adı "Türkiye ve Sosyalizm Sorunları". Türkiye'nin koşullarında ve 1961 Anayasası çerçevesinde sosyalizme gitmenin olanaklarını araştırmaya çalışmışım. (Mumcu,1996;86)